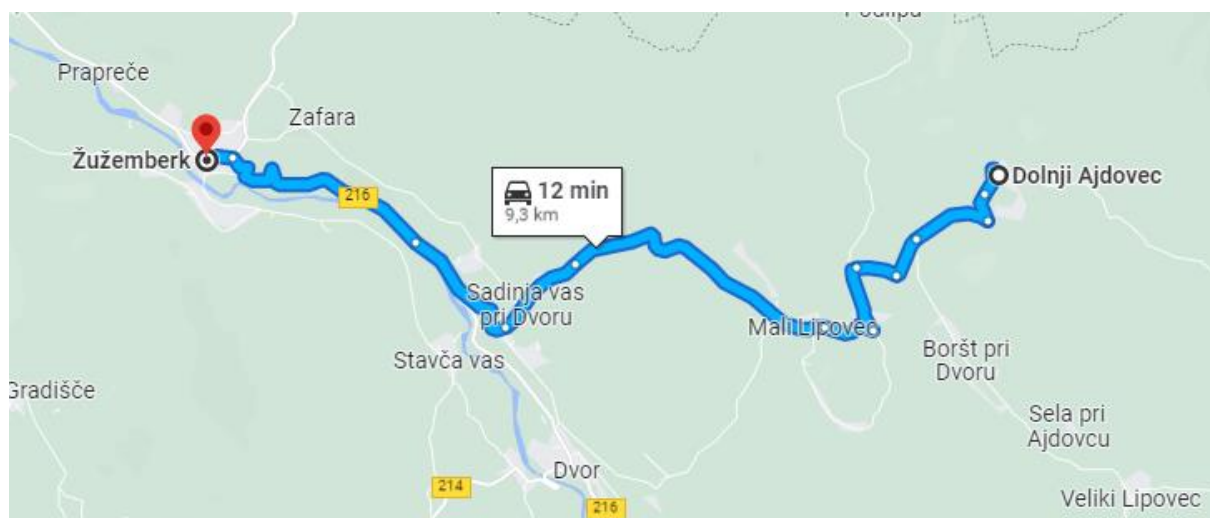

Dolnji Ajdovec

Dolnji Ajdovec	
 <p>Geografska lega v Sloveniji Koordinati: 45°49'44.85"N 15°0'43.98"E</p>	
Država	 Slovenija
Statistična regija	Jugovzhodna Slovenija
Tradicionalna pokrajina	Dolenjska
Občina	Žužemberk
Površina	
• Skupno	5,12 km ²
Nadm. višina	435,4 m
Prebivalstvo (2020)^[1]	
• Skupno	65
• Gostota	13 preb./km ²
Časovni pas	UTC+1 (CET)
• Poletje (DST)	UTC+2 (CEST)
Poštna številka	8361 Dvor, Žužemberk
Zemljevidi	Najdi.si , Geopedia.si

Vir: Wikipedija

Vir: Google maps

Spominska plošča NOB na Ajdovcu, klikni Partizanski spomeniki na Geopediji World:

https://www.geopedia.world/#T281_L2518_F2518:4687_x1663240.7533083956_y5749511.402988612_s12_b362

Dolnji Ajdovec pred 2. svetovno vojno

Vir: Slovenski etnografski muzej

Dolnji Ajdovec danes.

Ajdovec po drugi svetovni vojni. Vir: Kodre S., Vstaja v mojem kraju 1941–1942.

Spominska plošča na stavbi Podružnične šole v Dolnjem Ajdovcu št. 15; plošča je bila 1990 namerno poškodovana in zato nadomeščena z novo, enako prvotni.

Na območju Žužemberka in okolice so delovale vaške straže MVAC. Prostovoljna protikomunistična milica (italijansko *Milizia volontaria anticomunista*, kratica MVAC; slabšalno bela garda; manj natančno vaška straža) je bila kot slovenska kolaborantska organizacija ustanovljena na področju Ljubljanske pokrajine 6. avgusta 1942 in je bila pod italijanskim poveljstvom.

Vir: Wikipedia

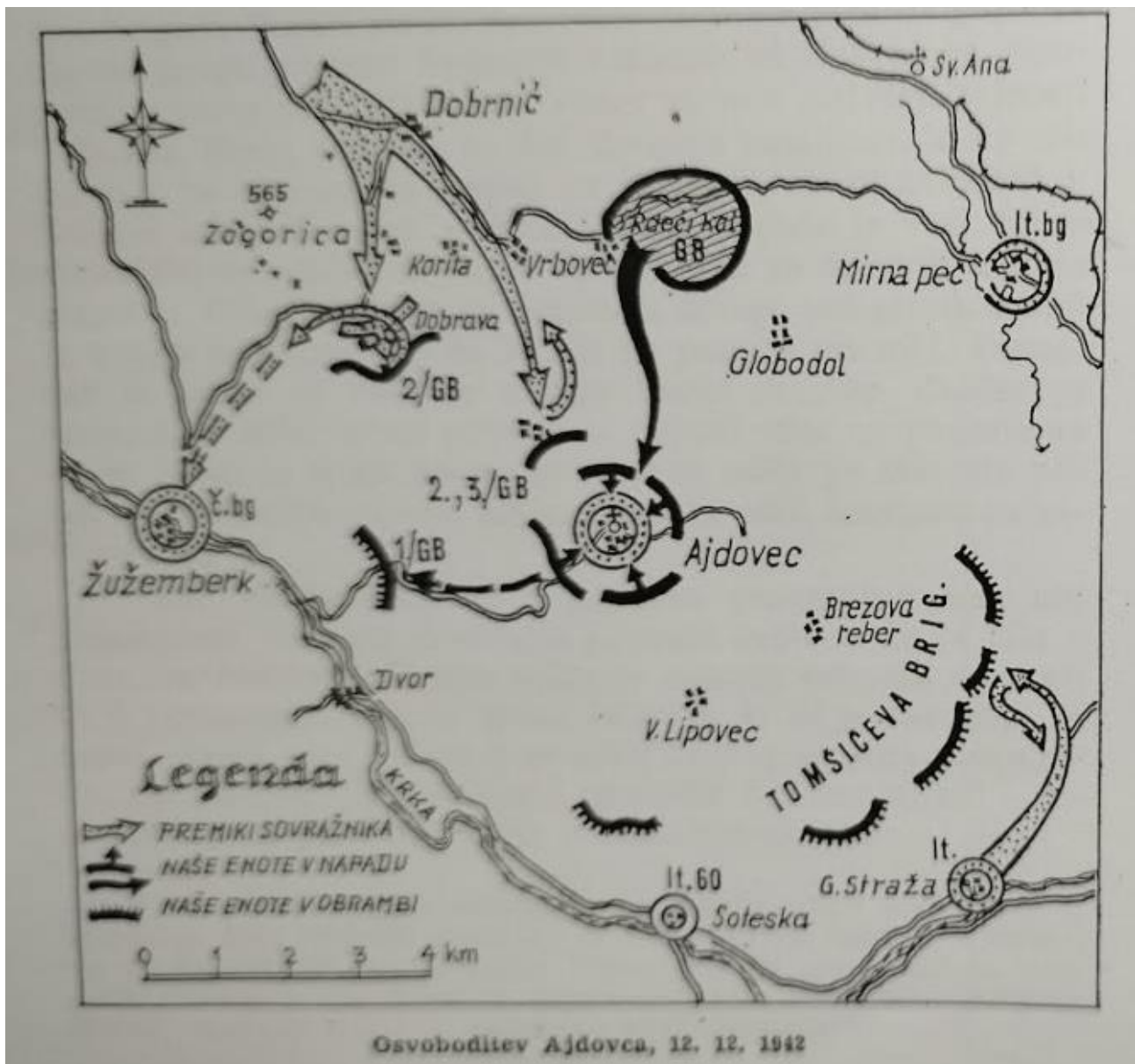
Pripadniki vaških straž so imeli postojanke v utrjenih oporiščih. Zasedli so predvsem cerkve, šole in ponekod tudi župnišča in prosvetne domove. Eno od takih oporišč je bilo tudi v Ajdovcu. Gubčeva brigada ga je med napadom 11. decembra 1942 uničila; pogoreli so šola, cerkev, župnišče in prosvetni dom. Šestindvajsetim belogardistom je uspelo pobegniti k Italijanom v Žužemberk, petindvajset jih je bilo mrtvih, prav toliko pa ujetih. Za devetnajst ujetnikov je bilo ugotovljeno, da so lovili aktiviste in jih predajali Italijanom, ki so nekatere ustrelili, druge pa internirali. Za zločine v času sodelovanja z Italijani jih je brigadno vojaško sodišče obsodilo na smrt, šest ujetnikov, ki niso bili obtoženi zločinov, pa so izpustili domov.

Vir: Škufca, J., Kocijan L. in Bregar M., Spomenik narodnoosvobodilne vojne pri Žužemberku, Novo mesto, Zveza združenj borcev za vrednote NOB, območni odbor, 2007

Lado Ambrožič – Novljan v knjigi Gubčeva brigada v poglavju Osvoboditev Ajdovca (str. 92-104) podrobno opisuje takratno dogajanje. Ajdovška bela garda je nastala 20. oktobra 1942. Njena matična enota je bila žužemberška belogardistična četa, ki je dala jedro za ustanovitev postojanke na Ajdovcu, kjer je bilo v začetku 50 ljudi, do napada pa je narasla na 70 mož. Vzpostavljanje belogardistične postojanke v Ajdovcu sredi stečin tako dinamičnega partizanskega gibanja na ozemlju med reko Krko, Novim mestom ter cesto Žužemberk-Trebnje, je bila velika predrznost, saj je bilo to ozemlje razen Kočevskega Roga, Gorjancev, Mokrca in Krima eno najbolj pomembnih, ki so jih partizani organizirali in varovali kot vojaško pomembno oporišče in izhodišče za napade na sovražne postojanke v dolini reke Krke. Ajdovski župnik Gregor Mali je na zahtevo aktivistov OF okoli 12. junija 1942 objavil pri maši na Ajdovcu po koncu pridige, da je vso oblast v občini Ajdovec prevzela OF in nej to prebivalstvo vzame na znanje.

Jedro belogardistične postojanke se je vgnezdilo v prosvetnem domu, v šoli pa se je utrdil pomožni manjši oddelek. V cerkvenem zvoniku se je na pol zazidala mitralješka trojka, njena zamenjava pa je ostala v cerkvi. Zazidali so okna in napravili strelske line ter dobro zabarikadirali vrata. Okoli poslopij in na važnih mestih okoli vasi so bili bunkerji. Za direkten napad na postojanko je brigadno poveljstvo določilo tretji bataljon, Tomšičeva brigada je dala v njeno sestavo nekaj avtomatskih orožij s strelci. Že nekaj dni pred napadom na Ajdovec je bila okoli Brezove rebri nepopolna Tomšičeva brigada. Dne 2. decembra 1942 je oddelek garnizije iz Žužemberka vdrl v Ajdovec in se spopadel z njo. Tretji bataljon in deli drugega bataljona Gubčeve brigade, ki so bili določeni za napad na Ajdovec se je v noči 11. decembra utaborila na Rdečem kalu, drugi pa v Jordankalu. Belogardiste napad na Ajdovec ni presenetil in v cerkvenem zvoniku je že bila pripravljena mitralješka trojka. Tudi v drugih oporiščih so bili belogardisti na položajih, ko se je začel napad.

Tudi iz italijanskih dokumentov italijanske divizije »Isonzo« izhaja, da napad na Ajdovec ni bil povsem nepričakovan. Prebivalci Ajdovca so zahtevali, naj jih garnizija iz Žužemberka zavaruje, da bi v noči na 12. december odpeljali živino in zapustili Ajdovec. To so pravzaprav zahtevali ajdovski belogardisti, ki so tedaj bili še nekaka ekspozitura žužemberške MVAC (Prostovoljna protikomunistična milica, italijansko *Milizia volontaria anticomunista*, slabšalno bela garda; manj natančno vaške straže). Prav na dan napada 11. decembra 1942 je žužemberški garnizon na vrat na nos poslal v Ajdovec 40 vojakov MVAC, ki so se razporedili v šoli (21), druga polovica pa je okrepila posadko v prosvetnem domu (19). V prosvetnem domu je bilo 46 belogardistov, v šoli 21 in v cerkvi 6 do 8, kar bi skupaj bilo 73 do 75, kar se je ujemale z izpovedjo enega izmed ujetih belogardistov, ki je povedal, da je bilo v posadki 76 belih od teh iz Žužemberka 44 in iz Ajdovca in okolice 32.

Okoli 23. ure 11. decembra 1942 se je Gubčeva brigada približala Ajdovcu. Razdelila se je v tri skupine. Prva je obkrožila osnovno šolo, druga se je približala prosvetnemu domu tretja pa je obšla vas, da bi napadla posadko v prosvetnem domu iz smeri Gornji Ajdovec. Tako so bili vsi sovražni objekti obkroženi. Največ preglavic je partizanom povzročala mitralješka trojka v cerkvenem zvoniku. Noč ni bila temna, zato so imeli strelci v utrjenem zvoniku dober pregled. Okoli polnoči so partizani napadli. Šolo so zažgali, posadka pa je večji del ušla. V Žužemberk se je rešilo 21 belogardistov žužemberške MVAC, od katerih je bilo pet hudo ranjenih. S požigom šole je bila boljša vidljivost, ki je koristila partizanom. Po zavzetju šole je prišla na vrsto posadka v cerkvi. Za likvidacijo belih so sestavili bombaško trojko. Oborožili so se z bombami in s pištolami. Najprej so poskušali vdreti skozi cerkvena vrata. Ključavnica se pod revolverskimi strelci ni hotela vdati. Zato so na kljuko obesili dvokilogramsko letalsko bombo in jo vžgali. Bomba je razbila vrata, nakar so bombaši vdrli v cerkev in začeli loviti belogardiste okoli oltarja. En bombaš je s strelci iz revolverja na koru varoval druge borce, zakaj beli so se tod poskušali rešiti na zvonik. Ujeti belogardist je na zaslišanju povedal, da so bili v zvoniku Stanislav Praznik, Alojzij Praznik, Franc Štrumbelj in desetar Koštrin. Preden so zažgali cerkveni stolp so poklicali župnika, naj odnese iz cerkve moštrance in drugo. Toda županik se ni prikazal. Ker belih niso mogli ukrotiti, so na kup znesli nekaj klopi, jih polili z bencinom in zažgali. Ogenj je zajel vso cerkev in usoda belih je bila zapečaten. V cerkvenem zvoniku je dočakala svoj konec puškomitralješka trojka in drugi belogardisti, ki

so se bili povzpeli iz cerkve na zvonik. Nekaj časa so cinično zasmehovali partizane, ko pa je vročina postala neznosna, je eden skočil z zvonika in se ubil, drugi se je spustil po žici strelovoda na tla in menda ušel, drugi pa so zgoreli z orožjem vred v zvoniku ali v cerkvi. Ajdovski župnik Gregor Mali je na zaslišanju 12. decembra 1942 povedal, da je bilo z njegovo vednostjo v beli gardi kakih sedem fantov. Od svojega škofa ni nikoli dobil navodila, »da se v cerkvi ne sme postavljati belogardističnega orožja«. Vedel je za posadko v zvoniku, saj jo je tudi sam videl.

Med bojem so partizani opazili, da padajo bombe skozi župniščna okna. Borci so vdrl v stavbo, jo preiskali in ugotovili, da je tudi župnišče vključeno v obrambo bele postojanke. V njem so poleg drugih našli ajdovskega župnika Gregorja Malija in župnika Antona Pavliča, begunca s Sel pri Kamniku. Poleg obeh duhovnikov še brat in sestra župnika Malija ter služkinja. Župnik Mali je na zaslišanju priznal, da je njegov brat Alojzij belogardist in da je hodil v postojanko na stražo. Župnik tudi ni izključeval možnost, da je brat metal bombe na partizane. V kleti so med krompirjem partizani našli zalogo bomb. Župnikov brat je med preiskavo ušel. Partizani so duhovnika izpustili, nakar je župnik Pavlič izjavil, da bo posredoval pri belogardistih, naj se vdajo z namenom, da bi preprečil prelivanje krvi. Res so se začeli pogovori med župnikom in belogardistično posadko, ki pa o kaki vdaji ni hotela slišati. Razen tega je bele v obkoljenem prosvetnem domu pozival k vdaji tudi politični komisar Dolenjske operativne cone Jože Brilej. To je trajalo dolgo časa.

Ne glede na te pregovore so partizani nadaljevali boj za osvojitve zadnje trdnjave belogardistov v prosvetnem domu. Z močnim mitralješkim ognjem so pregnali belogardiste od oken in strelnih lin ter tako omogočili, da so partizani z že vnaprej pripravljenimi pomagali zažgali leseno ostrešje prosvetnega doma. Partizani so vdrl v prosvetni dom in pregnali belogardiste iz glavne dvorane v kleti kjer so jih v spopadu na nož prisilili k vdaji. Mnogi so zgoreli v kleti. Tiste pa, ki so ušli iz doma so polovili partizani zunaj zgradbe. Približne izgube ajdovskih belogardistov so bile naslednje: 25 je bilo mrtvih, 25 pa ujetih. Med mrtvimi in ujetimi je bilo okoli 19 pripadnikov žužemberška MVAC. Iz Ajdovca je pobegnilo 26 belih, med njimi je bio pet hudo ranjenih. Med ujetniki so bili organizatorji belogardizma in ljudje, ki so zagrešili zločine nad pripadniki osvobodilnega gibanja. Brigadno sodišče je na razpravi zaslišalo vse ujetnike. Zapisnik zaslišanja ujetnikov na Brezovi Rebri z dne 12. december 1942 je ohranjen, Arhiv IZDG, fasc. 161/I, 5.

Med ujetimi belogardisti ni bilo nikogar, ki bi mogel utajiti svoje delovanje in sodelovanje z okupatorjem. S pomočjo terenskih aktivistov je sodišče natančno ugotovilo kazniva dejanja proti lastnemu narodu in pripadnikom osvobodilnega gibanja. Devetnajstim je bilo dokazano, da so sodelovali z Italijani pri likvidacijah aktivistov OF in partizanov, da so lovili partizane in privržence OF, da so Italijanom izdajali naše ljudi, da so izdajali skrivališča in magacine, v katerih je bilo spravljeno gradivo za partizansko vojsko, in da so streljali ali pa metali bombe na partizansko vojsko. Teh devetnajst je bilo obsojenih na smrt, druge so izpustili. Menda je v partizanih ostal le eden, drugi pa so se ob prvi priložnosti ponovno vključili v belogardistične in kasneje v domobranske oddelke.

Od petindvajsetih ujetih belogardistov so bili štirje doma iz Ajdovca, iz njegove okolice pa osem, skupaj dvanajst. Pripadali so torej ajdovski vaški straži. Iz Žužemberk jih je bilo pet, iz okolice osem, skupaj trinajst belogardistov MVAC iz Žužemberka. Trije beli so bili mlajši od 20 let, devet je starih okoli 22 let, devet okoli 30 let, trije pa so bili možje pri 40 letih, za enega ni podatka. Socialna sestava: osem kmečkih sinov, sedem hlapcev oziroma gozdnih delavcev, štirje so bili posestniki, štirje pa so imeli razne poklice (gozdni čuvaj, soboslikar, občinski tajnik in trgovski pomočnik. Za dva ni podatkov.

Od ujetnikov jih je enajst priznalo, da so hodili skupaj z Italijani na akcije, štirinajst jih je zatrjevalo, da so bili prisilno mobilizirani, šest je bilo prostovoljcev v beli gardi. Dvanajst jih je priznalo, da poznajo cilje boja OF,

šesterica pa so bili prej somišljeniki in aktivni sodelavci OF. Naposled jih je deset izjavilo, da bodo ostali v partizanih. Mnogi so bili člani društva klerikalnih fantovskih odsekov. Zanimive so naslednje izjave posameznikov:

Ciril Gnidovec iz Sel, kmečki sin: »... Zakaj se partizani borijo še nisem toliko razmišljal, Spoznal pa sem, da se za Italijane ne! Že dolgo gruntam, da nas imajo Italijani za osle. Če me izpustite, ne bom nič storil.«

Rudolf Žlajpah, Žužemberk, posestnikov sin: ».... Kot belogardist sem prejel od Italijanov uniformo, puško, bombo in dnevno plačo osem lir. Hodil sem skupaj z Italijani na pohode po slovenskih vaseh. Držali smo stražo Italijanom, da so ropali po vaseh.«

Zmaga Gubčeve brigade na Ajdovcu in propad tamkajšnje belogardistične postojanke pa je oznanjal veliko tragedijo ljudstva, ki se je dalo zapeljati reakcionarnim voditeljem, da je začelo boj proti borcem za svobodo in obstoj slovenskega naroda. Sovraštvo je pripeljalo zaslepljene ljudi tako daleč, da niso pomišljali sodelovati z italijanskimi okupatorji in kasneje z Nemci. Vso okrutnost moralnega propada belogardizma lahko ilustriramo s podatki, da so celo tisti belogardisti, ki so bili oproščeni pred brigadnim sodiščem v Brezovi rebri in izpuščeni domov, ker so obljubili, da ne bodo več sodelovali z belo gardo, ponovno vstopili v vrste vaških straž in nadaljevali boj proti partizanom.

Ostanki postojanke v Ajdovcu. Ta posadka se je utaborila v prosvetnem domu, v župnišču, šoli in cerkvi. Po prvem streljanju so partizani pozvali belogardiste, naj se predajo, in jim obljubili življenje ter osebno svobodo. Predal se je samo eden. Nato so naskočili cerkev in župnišče. Pozneje so na juriš zasedli še prosvetni dom.
Vir: Kodre S., Vstaja v mojem kraju 1941–1942.

Ajdovec, šola, zgrajena na temeljih prosvetnega doma, ki je bil del postojanke.

Vir: Kodre S., Vstaja v mojem kraju 1941–1942.

Iz prvih dni Gubčeve brigade

Kolona se vije skozi gozdove v temo. Mrzla decembrska noč je prevlekla vejevje z ivjem in mesečina se je razlivala nad pokrajino.

Bližajo se cilju. Ostra povelja padajo v noč in brigada prične obkoljevati vas. V njej so se ugnezili belogardisti, oskrunili so cerkev, napravili iz nje bunker, ki naj bi ščitil fašistične zločince na naši zemlji.

Bataljon je zavil na levo. Ze na hribočku nad vasjo je naletel na sovražno zasedo, katera je po nekaj streljih zbežala v postojanko. Kakor plaz so se vsuli borci, ni bilo sile, ki bi jih zadržala. Ze v prvem navalu so izrinili sovražnika iz »farovža«. Belogardisti so se zatekli v cerkev in prosvetni dom. Bitka postaja vse srditejša. Ozračje se stresa od eksplozij, bombe padajo kakor toča, žareče krogle rišejo svetle črte v temno noč.

Sovražnik nudi iz cerkve srdit odpor. Javijo se prostovoljci bombaši.

Kolar, »Jaka« in Omerza se splazijo z bombami v rokah proti zidu. Naši mitraljezi z ognjem ščitijo napadalce. Blizu zidu so, beli jih niso opazili. Jaka se požene. Močna eksplozija strese cerkev, krik in stok se mešata z detonacijami.

Cerkev je zavzeta. V temo skoči nekaj mož proti prosvetnemu domu poslednjemu bunkerju izdajalcev. V cerkvenem stolpu pa se še vedno oglašajo sovražna bređa, ki zapira Gubcem pot. Treba bo zažgati zvonik. Kmalu šine plamen in bređa utihne. Kako velika slepota izdajalcev! V snegu leže borci za svobodo, pogum in hrabrost jim daje ljubezen do domovine, za cerkvenimi zidovi pa čepe bedni izdajalci, ki se zalivajo z vinom, da bi mogli vztra-

jati v svoji slepoti. Sele ognjeni zublji so strli njihov odpor.

Pot je odprta in obroč se stiska okoli prosvetnega doma, kamor so se zatekli iz ostalih poslopj ter od tam dajali poslednji odpor. Močnemu zidovju naši mitraljezi niso kos. Franci, Jaka in Omerza se splazijo s šopi slame k domu, da bi ga zažgali. Sovražnik jih opazi in obsuje z ročnimi granatami. Kljub temu našim junakom uspe zažgati ostrešje.

Navalu naših borcev je postojanka podlegla. Ajdovec je bil zavzet in nad 80 domačih izdajalcev je plačalo svoje izdajstvo z življenjem.

PRVIC NAD ŽUŽEMBERK

Po tem prvem in večjem uspehu, ko je brigada dokazala, da zaslužno nosi ime velikega voditelja kmečkega punta je krenila napadati postojanko Žužemberk, kjer so bili močno utrjeni belogardisti in fašisti. Glavna brigada je imela nalogo likvidirati postojanko, katera je brez dvoma trd oreh za partizane, ki takrat še niso razpolagali s težkim orožjem, dočim so bili ostali v zasedah v smeri Zagradca, Novega mesta in Trebnjega, da bi preprečile morebitno sovražno intervencijo.

Mraz zimske noči je rezal v kosti borcev. Mesec je hitel v daljavo. Nekje je zaskovikal skovir in pretrgal tišino nad dolino Krke, ki je počasi in leno tekla dalje. To smrtno tišino je nenadno pretrgal »juriš«, ki se je pomešal s silovitim drdranjem strojníc in strelj pušk. Ognjeni jeziki iz sovražnih bunkerjev so sikali med plazom naših borcev, ki so drveli skozi peklenski ogenj. »Naprej, juriš« sta dajala duška svojemu besu Golobov Pavle in Cimpermanov Lojze, ki sta med prvimi z bombami zadušila

gobec bruhajočemu bunkerju. Beli so deloma zbežali iz utrjenih oporišč, deloma pa so jih pokosili Gubčevi mitraljezi. Ze v prvem navalu so jih naši pregnali iz graščine, od koder so se zatekli v močno utrjeno sodniško poslopje. Ozračje se je treslo od silovitih detonacij sovražnikovih min in v tem ognju in žveplu so Gubci prodrli do sodnije. Takrat so poskušali zažgati to gnezdo belogardističnih podgan, vendar brez uspešno. Vso mrzlo decembrsko noč so se naši zaganjali v poslednjo točko odpora, toda brez težkega orožja ni šlo.

Ko je jutranja zarja zabllestela nad dolino Krke je kolona borcev počasnega in trudnega koraka zapuščala Žužemberk, dobro obložena z vsemi vrstami dobrin, ki jih je sovražnik v begu zapustil. Marsikateri belogardist je to noč plačal svoje izdajstvo s krvjo, brigada pa je odhajala proti Ajdovcu z enim samim lažje ranjenim tovarišem.

Gubci so po tej akciji odšli na območje Ajdovca, ki je ostal belim v bolestnem spominu in ga niso mogli pozabiti. Prav na ta dan pred svetim večerom leta 1942 so se pričele zgrinjati od vseh strani kolone belih in fašistov, ki so prodirale proti Velikemu in Mallem Lipovcu. Okoli šeststo mož oboroženih s topovi in minometi je navalilo na položaje brigade, hoteč za vsako ceno prodreti v Ajdovec. Borci so vztrajali in junaško odgovarjali z mitraljezi, ki so jih neusmiljeno sekali in zravnali z zemljo vse, kar se je zoperstavilo. Zavoljo junaške borbe, ki je trajala ves dan, je bil končno sovražnik prisiljen k umiku in se je s krvavimi izgubami vračal v postojanko, Ajdovec pa je ostal čvrsto v naših rokah. — (Po knjigi »Tri leta borb in zmag Gubčeve brigade«.)

Vir: Dolenjski list, št. 36, september 1952

Likvidacija belogardistične postojanke na Ajdovcu

19. decembra je minilo trinaest let, ko je bila uničena belogardistična postojanka na Ajdovcu pri Žužemberku. Kot udeleženec te borbe, oziroma kot vodnik 3. voda 1. čete 1. bataljona Gubčeve brigade, naj na kratko opišem, kako je napad potekal.

V večernih urah 19. decembra 1942 se je celotna brigada Matije Gubca preselila iz vasi Rihpovec preko proga na sektor dobernske občine. Naš bataljon je šel čez progo med železniškima postajama Ponikve in Mirna peč v bližini predora pri Sv. Anži. Med potjo smo razkopali progo in malo počakali, da bo pripeljal vlak, ki ga pa ni bilo. 2. bataljon je prestopil progo v bližini Podboršta pri Trebnjem in tam miniral železniški most preko Tesenice. Tudi 3. bataljon je prešel progo med postajama Ponikve-Trebnje.

Ze v Rihpovcu so komandanti bataljona dobili naerti, v katerih vaseh naj se brigada ustavi, ko bo prekoračila progo. Naš bataljon se je naselil v vasi Dolnje vrbe, kjer smo največ bili pri kmetu Slavku Lavrihu. 2. bataljon je šel v Šahovec nad Dobrničem, 3. bataljon pa se je ustavil v Rdečem Kalu.

11. december je bil zelo lep

in sončen. Popoldne je naš vodnik poklical komandir Rade in povedal, da je četa treba pripraviti za odhod.

»Sli bomo naprej in, če bo potrebno, bomo stopili tudi mi v akcijo.«

Takoj sem vedel, kam gremo, kajti kot domačinu mi je bilo znano, da je najbližja in najbolj osamljena, toda strateško zelo važna belogardistična postojanka na Ajdovcu. Kmalu se je naš bataljon začel pomikati proti Rdečemu Kalu in se tu pridružil 3. bataljonu. V vasi smo ostali le malo časa; kajti ko se je stemnilo, sta se začela oba bataljona pomikati skozi Ojstri vrh proti Ajdovcu. Kmalu ko smo zapustili vas, so začeli Italijani iz Trebnjega, kjer so obstreljevali Ojstri vrh; čeprav je kaka granata priletela tudi v bližino naše kolone, njamo imeli nobenih izgub.

Ke smo okrog 9. ure zvečer prišli do teko imenovanih Ajdovskih Lazov, se je naš bataljon odcepil od tretjega in zavil na levo po senožitih proti vasi Plano, 3. batalion je pa krenil po poti proti Ajdovcu in kmalu naletel na belogardistično zasedo, ki pa je s junaškos pobegnila v postojanko. Se preden je naša četa prišla na določeno mesto, se je v Ajdovcu že razvila borba med belogardisti in 3. bataljonom, ki je imel nalogo napasti in likvidirati postojanko, naša četa je pa bila dodeljena 3. bataljonu v pomoč, če jo bo potreboval. Nismo dolgo čakali, ko je prišel kurir 3. bataljona z naročilom, da moramo v Ajdovec in tam obkoliti jugozapadni del vasi. Komandir nas je takoj popeljal v vas in razporedil za župniškim hlevom. 1. in 2. vod sta zavzela položaje levo od ceste, ki pelje iz Šadnje vasi na Ajdovec, do čem je bil 3. vod razporejen desno pod cesto od šole do mežnarje. Ti položaji so bili v vasi sami, tako da je bil obroč zelo strjen. Preostali del vasi in opazovalnico s puškomitraljezom pa so imeli v zvoniku farne cerkve.

Belogardisti, kakih 70, so bili utrjeni v Prosvetnem domu, nekaj pa jih je bilo tudi v župnišču in šoli, zelo močno stražo in opazovalnico s puškomitraljezom pa so imeli v zvoniku farne cerkve.

Tov. Gorazd (Podobnik Milan) je postavil svoj težki mitraljez »Schwarzloose« pod kozolec in je prav dobro obvladal glavno stran Prosvetnega doma.

Beli so se zelo trdovratno upirali. Borili se proti sovražniku, ki ga čuvalo močni zidovi, samo s puškami in mitraljezi, ni lahka stvar. Ni šlo drugače — borci 3. bataljona so morali za-

žgati župnišče in šolo. Beli so se prebili v Prosvetni dom in tako okrepli tamotajno posadko.

Med borbo so naši ujeli nekoga duhovnika, izganca s Stajerske, in ga poslali v Prosvetni dom, da pojasni belim nesmiselnost borbe. Toda belogardisti tokrat niso hoteli poslušati svojega dušnega pastirja.

Ker se beli niso hoteli vdati, mi se pa nismo mogli približati Prosvetnemu domu, ker nas je ogrežala belogardistična straža v zvoniku, so bili naši primorani zažgati še cerkev. Ko se je cerkev vnela in ko se je začel dim valiti skozi zvonik, je eden od belih skočil iz zvonika; pobrali smo ga in odnesli na varno. Komisar naše čete tov. Ivo ga je začel zasliševati, toda belogardist ni dal nobenega glasu: ne vem, ali se je res tako pretresel, da ni mogel govoriti, ali pa ni hotel.

Kmalu nato se je spustil po strelodvodu drugi belogardist, ki je kričal: »Ne streljajte — se vdamie! Ko je na prišel na zemljo, je začel metati bombe in uspelo mu je uiti iz našega obroča, pa so ga kmalu prijeli borci Tomšičeve brigade, ki so bili v zasedi pri Srednjem Lazovcu. Vsi ostali pa so rajši zgoreli, kot da bi se nam vdali ali poskušali pobegniti. Ko se je zvonik vnel, je bilo videti zvonove, ki so od vročine začeli dobivati rdečkasto barvo. To je trajalo le malo časa, kajti kmalu so zgrmeli na tla.

Ostali je le še Prosvetni dom, ki je kril belogardiste. Treba je bilo zažgati še njega. Tovarji Franci Kolar in tovarji Hugo

sta s. mu približala in ga razžgala, toda belogardistom je uspelo, da so ogenj zadušili. Še enkrat sta omenjena dva poskušala srečo: dom je prišel goreti, tovarji Kolar pa je bil ob tem ranjen.

Proti jutru je začelo našim mitraljezom primanjkovati municije, zato je vsak borec moral dati nekaj patronov za mitraljez.

Beli so videli, da ni druge pomoči, kot da napadejo. Okoli štirih zjutraj so res začeli jurjati iz doma, toda tov. Gorazd jih je kočil s svojim mitraljezom. Kolikor jih ni padlo pred domom, so padli, ko so hoteli zbežati iz vasi. Precej se jih je skrilo no kletah, rvinjankih, skednjih in podobno. Le reškim se je posrečilo zbežati iz Ajdovca. Okoli 27 smo jih ujeli živih.

Tako je bila okoli šestih zjutraj belogardistična postojanka na Ajdovcu likvidirana. Takoj po borbi smo pobrali vojni plen, ki ni bil velik, kajti veliko orožja in municije je zgorelo v Prosvetnem domu in v zvoniku.

Čenrav je borba trajala od devetih zvečer do šestih zjutraj in čeprav so beli streljali ko nori, smo imeli le dva mrtva in 15 ranjenih.

Ko se je začelo daniti in ko smo pregledali vsa polja na Ajdovcu, je naša četa vsa vesela nad uspehom zapustila vas in odšla v Globodol, kjer se je v bližini Frate združila z ostalima dvema četama našega bataljona, ki sta bili v zasedi.

Lojze Vršanik

Vir: Dolenjski list, december 1955

OB RAZVALINAH ŽUŽEMBERKA

Po obsodbi idejnih pobudnikov in organizatorjev bele garde v Suhi krajin

https://www.dolenjskolist.si/media/arhiv-pdf/dl/1952/DL_1952_10_03_40_0135.pdf

Vir: Dolenjski list, št. 40 oktober 1953

Vir:

Kodre S., Vstaja v mojem kraju 1941–1942.

Ambrožič, Lado-Novljan, (1972), Gubčeva brigada, Odbor Gubčeve brigade, Partizanska knjiga, (str. 93-104)

OO ZB za vrednote NOB Žužemberk, april 2023